

19. Супрун А. В. Прогалини Закону України "Про державну службу" щодо формування службової кар'єри // Державна служба України: сучасний стан та напрямки адаптації до стандартів Європейського Союзу: Матеріали конференції. Одеса, 2005. – С. 119-124.
20. Розпугенко І. Державна служба України в контексті вимог Євросоюзу // Національний інтерес. – 2005. – № 10. – С. 18-22.
21. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.
22. Рачинський А. П. Статус державного службовця в Україні: теоретико-правовий аспект: Автореф. дис. ... канд. наук з державного управління. К., 2000. – 20 с., с. 12.

Ляхович У. І. Правовий зміст та класифікація прав державного службовця

У статті досліджуються правовий зміст та класифікація прав державного службовця які дозволяють йому виконувати завдання і функції держави.

Ключові слова: права державного службовця, класифікація прав державного службовця.

Ляхович У. И. Правовое содержание и классификация прав государственного служащего

В статье исследуются правовое содержание и классификация прав государственного служащего которые позволяют ему выполнять задание и функции государства.

Ключевые слова: права государственного служащего, классификация прав государственного служащего.

Liakhovych U.I. The Legal Substance and Classification of the Rights of State Employee

Legal substance and classification of rights of a civil servant which allow him to execute tasks and functions of the state are studied in the article.

Keywords: rights of a civil servant, classification of rights of a civil servant.

Удод М. В., Ворфоломеева І. С.

Права людини як об'єкт конституційного захисту

УДК 342.56

Здійснюючи вплив на формування та розвиток суспільних відносин, становлення правової та соціальної державності в країні, Конституція України покликана також впливати на сферу життєдіяльності кожного конкретного громадянина. Йдеться не стільки про те законодавство, яке формується на підставі чинної Конституції, скільки про права людини, закріплені в ній, та які набувають конституційних гарантій свого забезпечення та правового захисту. Таким чином, у сфері дослідження процесів конституційного розвитку сучасної України одну з найгостріших та важливих проблем становить питання конституційних основ захисту прав людини.

Характеризуючи ступінь наукового висвітлення цієї проблеми, слід зазначити, що багато вчених-юристів сьогодні активно досліджують проблематику захисту прав людини. Це праці таких авторів, як: П. Рабінович [1], Ю. Шемшученко [2], А. Олійник [3], О. Пушкіна [4] та інші. Але в межах даної статті пропонується звернутися не так до тих чи інших прав людини та їх нормативно-практичного аналізу, як до окремих проблем, щодо конституційного права загалом. Мається на увазі дослідження прав людини як одного з основних об'єктів конституційного захисту. У даному випадку викликає зацікавленість не лише сам факт закріплення тих чи інших прав людини

в тексті Конституції України, а насамперед з'ясування причин пріоритетності прав людини серед об'єктів конституційного захисту.

Метою даної статті є з'ясування проблем теорії і практики реалізації захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина у таких інстанціях, як Конституційний суд України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, а також Європейський суд з прав людини.

Актуальність давого наукового дослідження зумовлена тим, що: 1) як зазначає російська дослідниця Л. Глухарєва, нині можемо навіть твердити, що межах науки конституційного права окреслюється спеціальна дисципліна, що має своїм предметом права людини; 2) процес захисту прав людини розглядається як один з найважливіших елементів легітимації державної влади; 3) всі державотворчі процеси в Україні, проголошені ст. 1 Конституції України, здійснюються відповідно до принципу забезпечення та захисту прав людини [6].

Політико-правові та соціальні перетворення в незалежній Україні, орієнтовані на світові та європейські стандарти демократичної країни, зумовили приєднання нашої держави до системи міжнародно-правових гарантій захисту прав людини, передбаченою Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі - Конвенція), що своїм зворотним ефектом має вдосконалення національних механізмів утвердження та забезпечення прав і свобод людини на внутрішньодержавному рівні.

Однак існують деякі проблеми, пов'язані зі зверненням громадян України за захистом своїх прав до Європейського Суду. Статтею 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Згідно з українським процесуальним законодавством, вичерпання національних засобів захисту, як передумова звернення до Європейського суду, передбачає процедуру судового розгляду справи, що включає провадження у першій, апеляційній і касаційній судових інстанціях.

Однак аналіз норм Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. (далі - ЦПК) та Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. (далі - КАС) вказує на те, що у цивільному й адміністративному судочинстві використання засобів правового захисту залежить від обставин конкретної справи. Так, за звичайною процедурою судочинства вичерпання включає проходження справи у першій, апеляційній і касаційній судових інстанціях. Разом з тим новелою цих кодексів є провадження у зв'язку з винятковими обставинами, яке ст. 357 ЦПК та ч. 2 ст. 235 КАС визначене різновидом касаційного провадження.

Відповідно до ст. 353 ЦПК, ст. 236 КАС, право оскарження судового рішення у цивільних та адміністративних справах у зв'язку з винятковими обставинами до Верховного Суду України має особа у разі, коли суд вирішив питання про її права і обов'язки, після його перегляду у касаційному порядку. Підставами для перегляду справи за винятковими обставинами є виявлене після її касаційного перегляду неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того ж положення закону, а також визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України (ст. 354 ЦПК, ст. 237 КАС).

Таким чином, є підстави вважати, що згідно з українським законодавством вичерпання національних засобів правового захисту, передбачене ч. 4 ст. 55 КУ як умова для звернення за захистом прав до відповідних міжнародних судових установ, юрисдикцію яких було визнано Україною, у цивільних і адміністративних справах може проявлятися у двох конструкціях судочинства:

1) звичайна процедура розгляду: включає судове провадження у першій, апеляційній і касаційній судових інстанціях;

2) процедура розгляду, обтяжена стадією у зв'язку з винятковими обставинами: включає судове провадження у першій, апеляційній, касаційній судових інстанціях, а також провадження у зв'язку з винятковими обставинами.

Визначення конструкції вичерпання національних засобів правового захисту важливо для встановлення того, яке внутрішнє рішення необхідно сприймати як остаточне - з чим пов'язуємо момент вичерпання національних засобів захисту та початку спливу шестимісячного строку для реалізації права на звернення до Суду в змісті прийнятності скарги відповідно до ст. 35 § 1 Конвенції.

Отже, за наявності певних обставин вичерпання національних засобів правового захисту щодо окремих справ у цивільному та адміністративному судочинстві може включати також і стадію розгляду у зв'язку з винятковими обставинами, за результатами якого судом касаційної інстанції вносяться рішення, що є остаточним і свідчить про вичерпання цих засобів відповідно до ст. 35 Конвенції.

Важливо відзначити також те, що іноді приводом для звернення до Європейського суду з прав людини є не одне, а декілька порушень - певна сукупність фактів, дій, рішень органів державної влади, які можуть складати порушення прав, передбачених різними статтями Конвенції. У цьому випадку необхідно переконатись у тому, що стосовно кожного з порушених прав вичерпані всі національні засоби правового захисту.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що правова конструкція "вичерпання національних засобів правового захисту" потребує законодавчої визначеності та конкретизації, що має значення як свідчення реального прийняття державою відповідальності перед кожним за утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що гарантовано ст. 3 Конституції України [10].

В Україні та інших країнах світу захист прав і свобод людини та громадянина здійснюється також органами конституційної юрисдикції. Разом з тим проблема формування дієвого механізму захисту прав і свобод людини такими органами ще недостатньо досліджена.

Так, українські громадяни, які звернулися до Конституційного Суду, змушені втрачати багато часу, очікуючи на початок конституційного провадження, який у законодавчому полі не визначений, не ведучи мову вже про результати цього розгляду. Такий стан справ не додає авторитету Конституційному Суду як виключно важливого інституту становлення та захисту демократії в державі.

З іншого боку, серед чинників, що визначають дієвість механізму захисту прав і свобод людини та громадянина органом конституційної юрисдикції, необхідно виокремити можливість доступу до конституційного судочинства суб'єктів, зацікавлених у такому захисті. У разі конституційного провадження за зверненням громадян самі суб'єкти звернення не беруть особистої участі у пленарних засіданнях Конституційного Суду, так як останній приймає рішення лише на підставі наявних документів.

Особиста присутність авторів конституційних звернень на засіданнях Конституційного Суду особливо необхідна на стадії прийняття рішення про відкриття або відмову у відкритті даного провадження. До того ж ця проблема має загальний характер, оскільки стосується всіх видів звернень до Конституційного Суду України.

Разом з тим не менш важливою є інша причина відмови громадян звернутися до Конституційного Суду - віддаленість регіонів від столиці України. Профільний Закон визначає офіційне місцезнаходження Конституційного Суду України - м. Київ, проте далеко не кожному пересічному громадянину під силу матеріальні, моральні та інші витрати, пов'язані із захистом своїх законних прав та свобод.

Можливим вирішенням даної проблеми могли б стати представництва Конституційного Суду, наприклад, у обласних центрах. Безперечно, це потребує внесення відповідних змін насамперед до профільного Закону, проте такий крок реально розширив би можливості громадян та інших фізичних осіб щодо захисту належних їм прав та свобод.

Підсумовуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що розширення доступу до конституційного правосуддя зацікавлених суб'єктів, чітке законодавче врегулювання процесуальних прав і обов'язків учасників конституційного судочинства сприятимуть здійсненню проголошених Конституцією України принципів верховенства права та пріоритету прав і свобод людини й громадянина [12].

Слід також звернути увагу ще на один інститут захисту прав та свобод людини в Україні, а саме Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, який має багато недоліків законодавчого закріплення свого правового статусу, що перешкоджає йому здійснювати у повній мірі свої обов'язки. Основний акт, який визначає правовий статус українського омбудсмана, є Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини". Однак вважається за необхідне в межах даної статті окреслити шляхи вдосконалення окремих норм цього закону.

Наприклад, А. Тененбаум вважає за доцільне розширити коло суспільних відносин, на які має впливати омбудсман. На його думку, "у ст. 2 Закону зазначено, що сферою його застосування є відносини при реалізації прав і свобод людини та громадянина лише між громадянином України незалежно від його місця перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими та службовими особами". Однак, на відміну від законодавства скандинавських країн та ФРН, до сфери дії цього Закону не включені Збройні Сили, інші формування України та військова адміністрація, тобто права військовослужбовців - громадян України - знаходяться за межами впливу зазначеного органу парламентського контролю. Це означає, що грубими порушеннями конституційних прав, військового законодавства та статутних норм мають займатися лише військова прокуратура, а також Комітет солдатських матерів і деякі інші громадські організації, які не мають владних повноважень. Але, як свідчить досвід, ні військова прокуратура, ні військове командування не спроможні належним чином забезпечити дотримання конституційних прав громадян України, які носять погони. Це призводить до непоодиноких випадків грубого порушення вимог статей 27 і 28 Конституції України щодо недопустимості свавільного позбавлення людини життя, жорстокого поводження з нею у Збройних Силах нашої держави. Тому можна погодитися з висновком А. Тененбаума про необхідність доповнення ст. 2 Закону з метою поширення його дії на армію, інші військові формування України.

Також підвищенню загальноосвітньої поваги до цього інституту держави сприятиме більш коректне формування вимог до кандидата на зазначену посаду. Серед таких вимог у ст. 5 Закону названо високі моральні якості та досвід правозахисної діяльності. Але даному припису суперечить норма цієї ж статті: якщо судимість за вчинення злочину погашена та знята в установленому законом порядку, правових перешкод для того, щоб обіймати зазначену посаду, не існує.

Відповідно ст. 15 Закону, актами реагування Уповноваженого є подання, які вносяться ним до органів державної влади, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовим та службовим особам для вжиття відповідних заходів у місячний строк щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини та громадянина. Але у цьому приписі не зазначено:

- 1) обов'язковості розгляду вказаними особами цих актів реагування;

- 2) про акти реагування представників Уповноваженого;
- 3) про скасування незаконних рішень органів влади й юридичних осіб, не вказано шляхи фактичного поновлення порушених прав громадян, стягнення компенсації, збитків, а також притягнення винних до відповідальності;

4) не передбачена можливість оскарження подання Уповноваженого.

Ця недосконалість актів реагування Уповноваженого є основною перешкодою для відновлення порушених прав громадян.

Не вдається зупинити зростання правопорушень і злочинів, скоюваних неповнолітніми, а також щодо них. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми є запровадження спеціалізованого омбудсмана з прав дітей як інституту, не підзвітного Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Світовий досвід знає приклади діяльності таких омбудсманів, наприклад, у Польщі.

Позитивно сприятиме зростанню політико-правового статусу Уповноваженого його тісна взаємодія з правоохоронними органами, зокрема з органами внутрішніх справ, з прокуратурою тощо.

Заслужує на увагу проблема, щодо неможливості ознайомлення Уповноваженого з матеріалами кримінальної справи. В нормах кримінально-процесуального законодавства чітко визначене коло осіб, які мають право доступу до таких матеріалів і ознайомлення з ними. Уповноваженому таке право не надале [14]. Тому важливе питання про характер інформації, яку омбудсман може отримувати від органів прокуратури.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Необхідно вдосконалити у національному законодавстві визначення конструкції вичерпання національних засобів правового захисту, що є важливим для встановлення того, яке внутрішнє рішення необхідно сприймати як остаточне і з чим пов'язується момент вичерпання національних засобів захисту та початку сливу шестимісячного строку для реалізації права на звернення до Суду в змісті прийнятності скарги відповідно до ст. 35 § 1 Конвенції;

2. Внести до законодавства, що регулює механізм захисту прав і свобод людини органами конституційної юрисдикції, відповідні зміни, що стосуються чіткого визначення порядку початку конституційною провадження, а також забезпечують можливість особистої участі у конституційному судочинстві суб'єктів звернення;

3. Статтю 2 Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" викласти у наступній редакції: "Сферою застосування Закону є відносини, що виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина лише між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами, включаючи військові формування, на які відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності".

1. Рабнович П. М. Права людини: діалектика універсалізації та урізноманітнення // Вісник Академії правових наук. – 2001. – № 4. – С. 13-21.
2. Шемшученко Ю. Конституція України і права людини // Право України. – 2001. – № 8. – С. 13-15.
3. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
4. Пушкіна О. В. Питання класифікації прав людини та способів її закріплення у сучасній конституційній практиці // Вісник Міністерства юстиції України. – 2004. – № 11 (37). – С. 8-20.

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Бабенко К. А. Права людини як об'єкт конституційного захисту // Бюлетень Міністерства Юстиції України. – 2008. – № 4 (78). – С. 21-30.
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР // Голос України. – 1997. – 24 лип.
8. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 40-41,42. – Ст.492.
9. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 35-36,37. – Ст.446.
10. Клименко О. М. До питання про вичерпання національних засобів правового захисту прав людини в Україні // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 10(72). – С. 21-27.
11. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
12. Задорожня Г. Специфіка державного захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні // Право України. – 2008. – №1. – С. 28-30.
13. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
14. Довбись В., Кравченко Н. Шляхи вдосконалення політико-правового статусу вітчизняного омбудсмена: застосування західноєвропейського досвіду // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 62-65.

Угод М.В., Ворфоломеева І.С. **Права людини як об'єкт конституційного захисту**

У роботі аналізуються права людини як об'єкт конституційного захисту; дається характеристика вичерпання національних способів захисту; розкривається процедура захисту прав людини Конституційним Судом України і Уповноваженим Верховної Ради з прав людини.

Ключові слова: права людини, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Європейський суд з прав людини, вичерпання національних способів захисту.

Угод Н.В., Ворфоломеева И.С. **Права человека как объект конституционной защиты**

В работе анализируются права человека как объект конституционной защиты; даётся характеристика исчерпания национальных способов защиты; раскрывается процедура защиты прав человека Конституционным Судом Украины и Уполномоченным Верховной Рады по правам человека.

Ключевые слова: права человека, Конституционный Суд Украины, Уполномоченный Верховной Рады по правам человека, Европейский суд по правам человека, исчерпание национальных способов защиты.

Ugod M.V., Vorfolomisieva I.S. **Human Rights As An Object Of Constitutional Defence.**

In the given article the human rights as an object of constitutional defence are analyzed; a concept is investigated and description of exhausting of national methods of defence is given; procedure of defence of human rights opens up by Constitutional Court of Ukraine and Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights.

Keywords: human rights, Constitutional Court of Ukraine, Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, European Court of Human Rights, exhausting of national methods of defence.